

Talabalarining lugʻat boyligini samarali til oʻrganish strategiyalari orqali boyitish

*Aliyeva Ziyodaxon Abdugʻofir qizi,
Andijon davlat chet tillari instituti oʻqituvchisi*

Annotatsiya. Ushbu maqola xorijiy til oʻrganishda lugʻat boyligini oshirishning muhimligi va samarali til oʻrganish strategiyalarini tahlil qiladi. Talabalar til oʻrganish jarayonida yangi soʻzlarni oʻrganish, ularni eslab qolish va turli kontekstlarda qoʻllash uchun faol oʻqish, tinglash, yozuv, oʻyinlar va texnologiyalardan foydalanish kabi strategiyalardan foydalanishlari mumkin. Shuningdek, maqolada oʻqituvchilar uchun oʻquvchilarning soʻz boyligini kengaytirishga yordam beradigan turli yondashuvlar, shu jumladan soʻz kartalari, interaktiv faoliyatlar va ilovalar haqida soʻz boradi. Lugʻat tanlashda maqsad, taʼlim darajasi, shaxsiy ehtiyojlar va tillarning oʻzaro munosabati kabi omillar ham koʻrib chiqiladi.

Kalit soʻzlar: lugʻat boyligi; til oʻrganish strategiyalari; faol oʻqish; tinglash orqali oʻrganish; oʻyinlar va faoliyatlar; texnologiyadan foydalanish

Bugungi kunda globallashtirish davrida xorijiy tillarni bilish oʻta muhim ahamiyat kasb etmoqda. Talabalarining lugʻat boyligini boyitish esa muvaffaqiyatli til oʻrganishning kalitidir. Tilni oʻrganish jarayonida samarali strategiyadan foydalanish talabalarga yangi soʻzlarni oʻrganish, ularni eslab qolish va ularni turli kontekstlarda qoʻllashda yordam beradi.

Koʻpgina olimlar yangi soʻzlarni yodlash orqali lugʻatni oʻrganishni toʻxtatdilar. Buning sababi shundaki, lugʻat koʻpincha leksik jihatni eʼtiborsiz qoldirishga olib keladi va shu tarzda oʻrganilgan. Boshqacha qilib aytganda, oʻquvchilar lugʻatni aniq shaklda ishlatishni bilishadi, lekin ular uni haqiqiy hayotdagi muloqotda turli xil maʼnolari bilan qanday ishlatishni bilishmaydi (Graves, 2006). Oʻqituvchilar tomonidan oʻquvchilar uchun qoʻllanadigan soʻz birikmalarini rivojlantirish uchun turli xil boshqa strategiyalar va yondashuvlar mavjud. Birinchidan, soʻzlar haqidagi bilimlarni tasodifan olish mumkin, bu yerda lugʻat til faoliyatiga shoʻngʻish orqali rivojlanadi. Soʻzlar toʻgʻridan-toʻgʻri oʻqitish orqali oʻrganiladi, bu yerda talabalar soʻzlarni tuzilgan yondashuv orqali oʻrganishlari ham mumkin (Oxford, 2014). Oʻqituvchilar ishlatilgan soʻzlar doirasini kengaytirish boʻyicha tadqiqotlar, lugʻatlar, tezauruslar va imlodan foydalanishni ham targʻib qilishlari mumkin. Oʻqituvchilar ham oʻz talabalariga notanish yoki yangi soʻzlarni yozishi mumkin boʻlgan lugʻat daftarchasi berishlari mumkin. Hatto soʻz oʻyinlarni oʻynash ham ragʻbatlantirish mumkin. Interaktiv ishchi devorlar yaratilishi, koʻrsatilishi va oʻquvchilar yangi, qiziqarli va gʻayrioddiy lugʻatni olishlari mumkin.

Samarali til oʻrganish strategiyalari:

1. Faol oʻqish:

- Qalam va qogʻoz: Talabalar yangi soʻzlarni uchratganda ularni daftarga yozib olish va ularning taʼrifini, sinonimlari va antonimlarini yozib qoʻyish (Oxford, 2014).
- Soʻzlar jadvali: Yangi soʻzlarni mavzularga boʻlib, jadval shaklida tashkil qilish.
- Soʻzlar kartalari: Qogʻozga har bir tomonida soʻz va uning taʼrifi yozilgan kartalar yaratish va ular bilan oʻynash.

2. Tinglash orqali oʻrganish:

- Audio va video materiallar: Film, serial, podcast, musiqa kabi materiallarni tinglash, yangi soʻzlarni kontekstda eshitish (Krashen, 1985).
- Ovoz yozib olish: Yangi soʻzlarni ovoz chiqarib oʻqish va yozib olish.
- Suhbatlar: Xorijiy tilni biladigan odamlar bilan suhbatlashish (Oxford, 2014).

3. Yozuv orqali oʻrganish:

- Kundalik yozuvlar: Har kuni oʻrganilgan soʻzlarni ishlatib, kundalik yozuvlar yozish.
- Hikoya va insholar yozish: Yangi soʻzlarni ishlatib, qisqa hikoyalar va insholar yozish.

- Tarjima qilish: Ona tilidan xorijiy tilga matnlar tarjima qilish (Oxford, 2014).
- 4. **O‘yinlar va faoliyatlar:**
 - So‘zlarni topish o‘yini: Yangilangan so‘zlarni ishlatib o‘yin o‘ynash.
 - Savollar va javoblar: Yangi so‘zlar bilan savol-javob o‘yinlari tashkil qilish.
 - Rol o‘ynash o‘yinlari: Yangi so‘zlarni turli rollarda ishlatish orqali o‘yin o‘ynash.
- 5. **Texnologiyalardan foydalanish:**
 - Til o‘rganish ilovasi: Memrise, Duolingo kabi ilovalar (Oxford, 2014).
 - Onlayn lug‘atlar: Word Reference, Merriam-Webster kabi saytlar.
 - Elektron kitoblar: Xorijiy tilda yozilgan elektron kitoblarni o‘qish.

Lug‘at tanlashda ko‘plab omillarni hisobga olish kerak. Maqsad, ta‘lim darajasi, til bilish darajasi va shaxsiy ehtiyojlar lug‘at tanloviga ta‘sir etadi.

Asosiy tamoyillar:

1. Maqsad va hajm:

- O‘quv maqsadi: Til o‘rganish maqsadi nima? O‘qish, yozish, gapirish, tinglash uchunmi?
- Hajm: Nechta so‘z bilishni xohlaysiz? Boshlang‘ich darajadagi kichik lug‘atlar yoki keng qamrovli lug‘atlar?
- Maxsus soha: Maxsus bir soha (tibbiyot, huquq, texnika) lug‘ati kerakmi?

2. Ta‘lim darajasi va til bilish darajasi:

- Bolalar uchun lug‘atlar: Rangli rasmlar, qiziqarli ma‘lumotlar va oddiy tilda tuzilgan bo‘lishi kerak.
- O‘smirlar va kattalar uchun lug‘atlar: Til bilish darajasiga muvofiq tartibga solingan, ilovada grammatika va so‘z turlarini tushuntirish bo‘lishi mumkin.

3. Tillarning o‘zaro munosabati:

- Ona tili va xorijiy til: Ona tili lug‘ati bilan xorijiy til lug‘ati o‘rtasidagi munosabat qanday? Ba‘zi lug‘atlar ona tili lug‘ati bilan bog‘lanib, xorijiy tildagi so‘zning ona tilidagi ekvivalentini ko‘rsatadi.

4. Tuzilish va tashkil etish:

- Alifbo bo‘yicha tartib: So‘zlar alifbo bo‘yicha joylashgan.
- Mavzu bo‘yicha tartib: So‘zlar mavzularga bo‘linib tartibga solingan.
- Til bilish darajasi bo‘yicha: Boshlang‘ich, o‘rta va yuqori darajalar uchun alohida bo‘limlar bo‘lishi mumkin.
- Ta‘riflar va misollar: So‘zlarning ta‘riflari aniq va tushunarli bo‘lishi kerak. Misollar so‘zlarni kontekstda qo‘llashning mumkin bo‘lgan variantlarini ko‘rsatadi.

5. Ilovadagi ma‘lumotlar:

- Grammatika: So‘z turlari, grammatika qoidalari haqida qisqacha ma‘lumotlar.
- So‘zlarni qo‘llash: So‘zlarni gapda to‘g‘ri qo‘llash haqidagi ma‘lumotlar.
- Ma‘nolarni tushuntirish: So‘zlarning nozik ma‘nolari va farqlarini tushuntirish.

6. Shaxsiy ehtiyojlar:

- Ko‘rish: Qog‘oz lug‘atlar, elektron lug‘atlar, mobil telefonga mo‘ljallangan lug‘atlar.
- Funksiyalar: Ovozli tarjima, so‘zlarni o‘rganish uchun testlar, so‘zlarni yozish imkoniyati.
- Til: Onlayn lug‘atlar ko‘pincha turli tillarda ma‘lumot beradi.

Lug‘at tanlashda yuqorida keltirilgan tamoyillarni hisobga olish kerak. Maqsad, ta‘lim darajasi, til bilish darajasi va shaxsiy ehtiyojlarni aniq bilish muvaffaqiyatli tanlov qilishga yordam beradi.

Xulosa:

Samarali til o‘rganish strategiyalaridan foydalanish talabalarga lug‘at boyligini samarali ravishda boyitish imkonini beradi. Faol o‘qish, tinglash, yozuv, o‘yinlar, texnologiyalar kabi usullarni

qo‘llash yangi so‘zlarni o‘rganish, ularni eslab qolish va ularni kundalik hayotda qo‘llashni osonlashtiradi. Bundan tashqari, talabalar o‘rganayotgan tilidan foydalanib, o‘zlari bilan suhbatlashishlari, xotira usullarini qo‘llashlari va o‘qish materiallarini qayta ko‘rib chiqishlari ham muhimdir. Bu usullar talabalarning lug‘at boyligini sezilarli darajada oshiradi va ularni o‘zlarining til mahoratlarini ishonch

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Embergenova A. J. (2023) O‘quvchilarning so‘z boyligini rivojlantirishda lug‘atlardan foydalanish.
2. Eshonqulov D. X. (2021). O‘zbek lug‘atchiligining shakllanish bosqichlari.
3. Brown, H. D. (2001). Principles of language learning and teaching. Longman.
4. Krashen S. D. (1985). The input hypothesis: Issues and implications. Longman.
5. Nation I. S. P. (2001). Learning vocabulary in another language. Cambridge University Press.
6. Oxford R. L. (2014). Teaching and researching language learning strategies. Routledge.